

ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ НАСТАНОВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Розглянуто проблеми реалізації лінгводидактичного компонента під час викладання риторики в сучасній освітній парадигмі України.

Ключові слова: лінгводидактика, риторика, соціокультурний, освіта.

Рассмотрены проблемы реализации лингводидактического компонента во время преподавания риторики в образовательной парадигме Украины.

Ключевые слова: лингводидактика, риторика, социокультурный, образование.

The problems of realization of a linguistic and didactic components in the course of teaching rhetoric in modern educational paradigm of Ukraine are discovered.

Key words: linguistic, didactic, rhetoric, educational paradigm.

На сучасному етапі розбудови демократичної Української держави особливого значення набули фундаментальні та гуманітарні дисципліни, спрямовані на формування творчої, гармонійно розвиненої особистості. Така особистість спроможна на ефективне використання мовленнєвих навичок, опанування мистецтва слова, риторики. Актуальним завданням сучасної освіти є виховання соціально активної, освіченої, свідомої особистості. Саме лінгводидактика спрямована виконувати це завдання, опираючись на риторичні як науці та навчальній дисципліні. Розгляд означеної проблеми й зумовив наукову проблематику нашої статті.

Актуальність лінгводидактичних настанов риторики зумовлена необхідністю пошуку способів надання якісної освіти, використання новітніх методів і тем, які формують сучасний національно-культурний і соціальний дискурс і відповідно потребують глибшого й точнішого опису й аналізу.

У сучасній соціокультурній галузі освіти риторика розглядається з позицій сучасних методологій, культурологічних, лінгвістичних та філософських концепцій у працях таких дослідників: Г. О. Романенко, О. С. Донченко, М. І. Кашеварова, О. В. Кравченко, Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, В. М. Пелепейченко, Ю. Ф. Прадід та ін.

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти в Україні, метою діяльності освітян є створення умов для самоактуалізації кожної особистості, застосування новітніх педагогічних технологій, які б уможливили життєву компетентність майбутнього спеціаліста.

Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко зазначають, що введення курсу риторики як навчального предмета до нових навчальних планів зумовлене необхідністю розробки змісту й методів навчання, ґрунтуючись на принципах гуманізації та демократизації суспільного життя загалом, гуманізації та гуманітаризації освіти зокрема, формування якісних мовленнєвих навичок, риторичної культури учнів як складової життєвої компетентності особистості. У зв'язку із цим сучасний працівник соціокультурної галузі має здобути відповідні науково-теоретичні та практичні знання щодо викладання основ риторики та стилістики рідної й іноземних мов.

І. Б. Іванова, Л. І. Островерх визначають головну проблематику, завдання та методи конструювання ефективних висловів, пропонують власне бачення системи наукової термінології, що формує поняттєвий апарат вивчення риторики у зв'язку з лінгвістикою, філософією та соціологією.

Л. М. Пелепейченко слушно зазначає, що вивчення риторики актуалізує вміння оцінювати рівень відповідності й ефективності сучасних соціокультурних стратегій і тактики, сприяє створенню ефективної мовленнєвої діяльності; удосконалює вміння самостійно визначати способи викладення інформації. Важливим, на нашу думку, є вміння організувати інформаційне забезпечення, правильно вибрати тактики й стратегії текстотворення.

Отже, **мета** статті — визначити лінгводидактичні настанови риторики як соціокультурної галузі сучасної української дійсності, перспективи риторики, її лінгводидактичної сутності, що передбачає визначення провідних способів удосконалення системи знань і навичок щодо структурування й ведення публічного виступу, вивчення методик творення комунікативно вдалого повідомлення, ознайомлення з основами риторики та теорії аргументації.

Лінгводидактична сутність ораторського мистецтва реалізується на матеріалі: з історії, зокрема історії права, літератури, мов, педагогіки. Це сприяє посиленню лінгводидактичної складової означених навчальних дисциплін, поглиблює знання й удосконалює навички щодо вивчення та засвоєння конкретної теми. Під час вивчення тем з історії України, давньої української літератури завдяки курсу риторики є можливість детальнішого розгляду розділів античності, розвитку європейських країн та СРСР тощо. У процесі вивчення цієї теми важливими є ті мовні особливості та теоретичні положення, які складно засвоїти.

Риторика — одне з найдавніших мистецтв, що успішно розвивається й у сучасному світі. Історично склалася тісна взаємодія філософії й риторики, об'єктом яких є людина як унікальна істота, здатна мислити й відчувати, а також висловлювати свої думки й почуття. Філософія вивчає найважливіші питання людського буття, а риторика описує й аналізує закони ефективної мовної та розумової

діяльності, визначає правила мовної й морально-етичної норм людського спілкування.

Також риторика пов'язана з такими науками, як:

1) Логіка. Ця наука й риторика мають загальний генезис — вони тісно пов'язані з процесами мислення. Однак, якщо логіка оперує загальними законами мислення, його видами й формами, то риторика — категоріями та законами мови і мислення в мові. Для логіки пріоритетним є доказ, для риторики — ефективність переконання.

2) Етика. І в риториці, і в етиці основною складовою є моральні закони суспільства і цивілізації. Платон слушно стверджував: «Риторика — найбільше добро для людей». Моральний портрет автора промови згодом визначає її успіх або невдачу.

Риторика є основою лінгвістичних наук. Виокремившись із філософії, вона сприяла лінгвістичним дослідженням основи й матеріалу виникнення мовлення. Дійсно, фактично продукт риторики — це текст. Кожний готовий текст з погляду лінгвістики — це результат тривалого й поміркованого вибору стилів і жанрових прийомів стосовно конкретного завдання.

3) Стилїстика, яка досліджує стилі та закони їхнього застосування в національних мовах, описує й аналізує функціональні стилі та закономірності їхнього застосування. Саме в межах цієї лінгвістичної дисципліни виникають нові технології для риторики: ця наука навчає правильного використання стилістичного потенціалу природної мови, змінює вимоги до оратора, створює моделі й техніки конструювання висловлення.

4) Культура мовлення як допоміжна дисципліна стосовно риторики визначає необхідні точність, правильність і виразність мовлення, є теоретичним етапом до її практичного використання.

5) Сценічна майстерність, яка потребує наявності готового тексту є результатом знання законів і правил умілого опанування техніки риторики. Важливі в цьому аспекті знання про правильне дихання, дикцію, інтонацію, міміку й жести, пози і рухи.

6) Поетика. Риторика взаємодіє з поетикою, естетикою й етикою. У часи античності поетику вважали частиною риторики, називаючи її «мистецтвом мови поезії». У межах риторики й поетики досліджуються закономірності організації художнього тексту, його теми, задуму й ідеї, вивчаються способи точного повідомлення авторської концепції та образного бачення світу. Платон називає поетику «філософією красномовства».

У сучасній парадигмі гуманітарних дисциплін риторика знову посідає гідне місце. Ч. Морріс — один із засновників семіотики й родоначальник «прагматики» в лінгвістиці — вважав риторику попередницею лінгвістичної прагматики. Він поділив науку на три частини: семантику (вчення про відношення знаків та об'єктів реальності),

синтактику (вчення про співвідношення між знаками) і прагматику (вчення про ставлення інтерпретаторів до знаків).

У комплексних дослідженнях з лінгвістики, філософії, психології й соціології використовуються закони риторики. Так, максими лінгвістичної прагматики Г. Грайса ґрунтуються на риторичних правилах: інформативності, істинності, релевантності, ясності висловлювань.

На класичній риторичі базується й аналітичний напрям у філософії (Дж. Остін, Л. Вітгінштейн, Дж. Серль та ін.). У сучасній риторичі комунікативний намір, мета й завдання мовлення називаються ілокутивними силами, вплив на аудиторію — перлокутивним ефектом; оцінка аудиторією, загальний інтелектуальний рівень слухачів — прагматичною пресупозицією; система знань щодо правил мовної комунікації — мовною компетенцією.

Нині неориторика набула особливого соціального статусу: адже сила й воля слова, котрі впродовж історії неодноразово зазнавали складних випробувань, є однією з підвалин цивілізації. Цим визначається надзвичайний лінгводидактичний потенціал ораторського мистецтва.

Роль теорії й практики мовного переконання актуалізувалася. Кожний член сучасного інформаційного суспільства потребує професійної освіти, зокрема мовної. Це дозволяє ефективно організувати роботу, працювати з клієнтом, обстоювати свою думку, успішно досягати наміченої мети, протистояти всім формам маніпулювання. Саме тому неориторика може розвиватися в різних напрямках.

Риторика тексту ґрунтується на принципах зображальності (наочності) і виразності мовлення.

Риторика міжособистісного спілкування — відносно новий напрям, що базується на принципах співробітництва (кооперації) аудиторії й оратора. За умови, що така кооперація дотримує принципів достовірності інформації, стислості, послідовності, точності, доречності та ввічливості мовленнєвої діяльності. Його досліджують сучасні науковці: Г. П. Грайс і Дж. Н. Ліч. В основі міжособистісного спілкування, згідно з Г. П. Грайсом, — «максими» — принципи співробітництва (кооперації), що передбачають готовність партнерів до спілкування, спільного прийняття цінностей і досягнення взаєморозуміння. Співробітництво в мовленні засновано на двох категоріях — кількості та якості інформації.

«Чорна» риторика — це маніпулювання всіма необхідними риторичними, діалектичними, еристичними й рабулістичними прийомами скерування мовної комунікації в потрібному напрямі. Особливість мовних засобів — уміння аргументувати й дискутувати, акцентувати, пропагувати й вести дискусію так, щоб перемагати та переконувати всіма правдами і неправдами (лат. «*perfasetnefas*»).

Діалектика(в дослівному перекладі «внутрішня протилежність») — це здатність переконувати у своїй правоті партнера за допомогою дискусії або конструктивного діалогу. Це мистецтво переконання й водночас готовність вирішувати проблеми в процесі спілкування, досягнення консенсусу. При цьому важливо точно формулювати думки, правильно їх висловлювати, переконувати слухача промовою, орієнтованою й адаптованою для нього. Оратор прагне з точки зору партнерства й рівності досягти можливості діалогу, а й через діалог — згоди.

Еристика є вищою школою майстерності, це — техніка й методологія ведення суперечки, дебатів, дискусії. Утім найчастіше під цим словом мають на увазі не тільки опанування спеціальних прийомів, але й уміння вибрати і навести незаперечну аргументацію, що дозволяє здобути принципової перемоги в суперечці.

Рабুলістика— це мистецтво витонченої аргументації, що дозволяє надати предмету обговорення або послідовності чітких думок потрібного значення, що не завжди відповідає дійсності. Такі методи називають також демагогією.

Отже, дозволяє дійти висновку, що риторика є не тільки основою лінгвістичних наук, але й сучасною навчальною дисципліною з потужним лінгводидактичним потенціалом. Нині вона стимулює лінгвістичні та дидактичні дослідження. Дійсно, продукт риторики — це соціально і культурно маркований текст. А кожний готовий текст із погляду лінгвістики — це результат тривалого й поміркованого вибору стилів і жанрових прийомів стосовно перспективи конкретного завдання.

Список літератури

1. Іванова І. Б. Інноваційна авторська програма в галузі лінгвістики: контекст соціокультурних комунікацій / І. Б. Іванова, Л. І. Островерх // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнар. наук. конф. (22-23 листоп. 2012 р.) / М-во культури і туризму України, Харк. держ. акад. культури, Акад. мистецтв України, Ін-т культурології, Упр. культури і туризму Харк. облдержадмін.; [редкол.: В. М. Шейко та ін.]. — Х., 2012. — С. 136–137.
2. Мацько Л. І. Стилїстика сучасної української мови /Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. — К. : Вища шк., 2003. — 462 с.
3. Павлюк Л. С.Риторика, ідеологія, персуазивна комунікація / Л. С. Павлюк. — Львів : ПАІС, 2007. — 168 с.
4. Пелепейченко Л. М. Основи теорії мовної комунікації / Л. М. Пелепейченко. — Х. : Акад. ВВ МВС України, 2007. — 130 с.
5. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект / І. Ю. Шкіцька. — К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. — 440 с.

Надійшла до редколегії 14.01.2014 р.